

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

(رشته حسابداری و مدیریت)

دکتر یگانه موسوی جهرمی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب کتاب

پیشگفتار	یازده
راهنمای مطالعه	هفده
نکاتی در شیوه‌های مطلوب تدریس	بیست
فصل اول. رشد اقتصادی	۱
هدف کلی	۱
هدف‌های رفتاری	۱
۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ تعریف رشد اقتصادی	۲
۳-۱ فرآیند رشد اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن	۳
۴-۱ فواید و هزینه‌های رشد اقتصادی	۸
۵-۱ رشد اقتصادی و دولت	۱۰
۶-۱ رشد مدرن اقتصادی کوزنتس	۱۴
خلاصه فصل اول	۱۷
خودآزمایی فصل اول	۱۹
فصل دوم. توسعه اقتصادی	۲۱
هدف کلی	۲۱
هدف‌های رفتاری	۲۱
۱-۲ مقدمه	۲۲
۲-۲ فرآیند تاریخی توسعه در کشورهای توسعه‌یافته	۲۳
۳-۲ تعریف و مفهوم توسعه اقتصادی	۲۵
۴-۲ تقسیم‌بندی جوامع براساس سطح توسعه آن‌ها	۲۸
۵-۲ شاخص‌های توسعه اقتصادی	۲۹
۶-۲ موانع توسعه در کشورهای کمتر توسعه‌یافته	۳۵
۷-۲ ویژگی‌های مهم توسعه اقتصادی	۴۲
۸-۲ سیاست‌های توسعه اقتصادی	۴۵
۹-۲ توسعه پایدار	۴۶

۵۰	خلاصه فصل دوم
۵۲	خودآزمایی فصل دوم
۵۵	فصل سوم. نظریه‌های توسعه اقتصادی
۵۵	هدف کلی
۵۵	هدف‌های رفتاری
۵۶	۱-۳ مقدمه
۵۷	۲-۳ نظریه آدام اسمیت
۶۲	۳-۳ تئوری ریکاردو
۷۲	۴-۳ تئوری مالتوس
۸۵	۵-۳ تئوری مارکس
۹۴	۶-۳ تئوری شومپتر
۹۸	۷-۳ تئوری لونیس
۱۰۳	۸-۳ تئوری روستو
۱۰۹	۹-۳ تئوری میردال
۱۱۳	خلاصه فصل سوم
۱۲۰	خودآزمایی فصل سوم
۱۲۵	فصل چهارم. استراتژی‌های توسعه اقتصادی
۱۲۵	هدف کلی
۱۲۵	هدف‌های رفتاری
۱۲۷	۱-۴ مقدمه
۱۲۸	۲-۴ رشد متوازن و نامتوازن
۱۴۳	۳-۴ استراتژی‌های عملی
۱۵۷	خلاصه فصل چهارم
۱۶۱	خودآزمایی چهارم
۱۶۵	فصل پنجم. الگوهای رشد اقتصادی
۱۶۵	هدف کلی
۱۶۵	هدف‌های رفتاری
۱۶۶	۱-۵ مقدمه
۱۶۷	۲-۵ مفاهیم کاربردی مدل‌های رشد
۱۶۹	۳-۵ مدل رشد هارود-دومار
۱۷۴	۴-۵ مدل‌های رشد نئوکلاسیک
۱۸۱	خلاصه فصل پنجم
۱۸۳	خودآزمایی فصل پنجم
۱۸۷	فصل ششم
۱۸۷	هدف کلی
۱۸۷	هدف‌های رفتاری
۱۸۸	۱-۶ مقدمه
۱۹۲	۲-۶ نقش آموزش و پرورش در رشد و توسعه اقتصادی
۱۹۴	۳-۶ انواع آموزش و پرورش

۲۰۱	۶-۴ وضعیت آموزش و پرورش در کشورهای در حال توسعه
۲۰۷	۶-۵ اقتصاد آموزش محور
۲۰۸	۶-۶ جایگاه دانش در نظریه های توسعه اقتصادی
۲۱۱	۶-۷ اقتصاد دانش محور
۲۱۶	خلاصه فصل ششم
۲۱۷	خودآزمایی فصل ششم
۲۱۹	فصل هفتم. تکنولوژی و توسعه اقتصادی
۲۱۹	هدف کلی
۲۱۹	هدف های رفتاری
۲۲۰	۷-۱ مقدمه
۲۲۱	۷-۲ علم، دانش و تکنولوژی
۲۲۵	۷-۳ فرآیند توسعه (چرخه عمر) تکنولوژی
۲۲۶	۷-۴ اجزاء تکنولوژی
۲۲۷	۷-۵ مفهوم تکنولوژی در اقتصاد
۲۳۰	۷-۶ آثار تحولات تکنولوژی
۲۳۲	۷-۷ تکنولوژی و توسعه اقتصادی
۲۳۴	۷-۸ انتقال تکنولوژی و روش های آن
۲۴۰	خلاصه فصل هفتم
۲۴۳	خودآزمایی فصل هفتم
۲۴۵	فصل هشتم. توزیع درآمد و توسعه اقتصادی
۲۴۵	هدف کلی
۲۴۵	هدف های رفتاری
۲۴۶	۸-۱ مقدمه
۲۴۸	۸-۲ رابطه رشد و توسعه اقتصادی با توزیع درآمد
۲۵۴	۸-۳ عوامل مؤثر بر نابرابری در توزیع درآمدها
۲۵۵	۸-۴ نقش دولت در توزیع درآمد
۲۵۶	۸-۵ نظریه توزیع در مکتب اقتصادی اسلام
۲۵۸	۸-۶ توزیع درآمد از دیدگاه تئوری
۲۵۹	۸-۷ شاخص های اندازه گیری توزیع درآمد
۲۶۳	خلاصه فصل هشتم
۲۶۵	خودآزمایی فصل هشتم
۲۶۹	فصل نهم. برنامه ریزی اقتصادی
۲۶۹	هدف کلی
۲۶۹	هدف های رفتاری
۲۷۰	۹-۱ مقدمه
۲۷۲	۹-۲ تعریف برنامه ریزی اقتصادی
۲۷۵	۹-۳ تاریخچه برنامه ریزی اقتصادی
۲۸۰	۹-۴ ویژگی های برنامه ریزی اقتصادی
۲۸۲	۹-۵ شرایط لازم برای کسب موفقیت برنامه ریزی اقتصادی
۲۸۸	۹-۶ انواع برنامه ریزی اقتصادی

۲۹۹	۷-۹ برنامه ریزی توسعه
۳۰۵	۸-۹ برنامه های توسعه در ایران
۳۱۱	خلاصه فصل نهم
۳۱۴	خودآزمایی فصل نهم
۳۱۷	فصل دهم. تجربه توسعه اقتصادی کشورهای جنوب شرق آسیا
۳۱۷	هدف کلی
۳۱۷	هدف های رفتاری
۳۱۸	۱-۱۰ مقدمه
۳۲۰	۲-۱۰ توسعه اقتصادی چین
۳۲۷	۳-۱۰ توسعه اقتصادی کره جنوبی
۳۳۸	۴-۱۰ توسعه اقتصادی تایوان
۳۴۸	۵-۱۰ توسعه اقتصادی مالزی
۳۵۶	خلاصه فصل دهم
۳۶۱	خودآزمایی فصل دهم
۳۶۵	پاسخ نامه
۳۶۷	فهرست منابع
۳۷۳	فهرست راهنما

تقدیم به همسرم،

که همواره یار و یاور است.

با سپاس بیکران از خداوند متعال که بار دیگر توفیق تجدیدنظر اجمالی کتاب پیش رو (از جمله معرفی برنامه‌های توسعه ایران در بخش برنامه‌ریزی) را فراهم آورده است، فرصت را مغتنم شمرده از جنابان آقایان دکتر عبدالعلی منصف، ویراستار علمی کتاب، و دکتر حسن صادقی، مدیر کل محترم دفتر تدوین، تولید کتب و محتوای آموزشی دانشگاه، به جهت همکاری در چاپ ویراست سوم کتاب حاضر سپاسگزاری می‌شود. همچنین، از خانم‌ها نرگس خاکی و مهناز صفایی به جهت همکاری بی‌دریغشان در زمینه بازخوانی ویراست سوم کتاب، و اکرم مبارکی کارشناس محترم دفتر تدوین، تولید کتب و محتوای آموزشی دانشگاه که عهده‌دار زحمات اداری بودند، تشکر می‌شود.

یگانه موسوی جهرمی

تابستان ۱۳۹۲

پیشگفتار

از زمان استقلال علم اقتصاد از سایر علوم، در سال ۱۷۷۶ (زمان انتشار کتاب ثروت ملل آدام اسمیت)، پیشگامان این علم در چارچوب عقاید و نظرات خود به مقوله رشد و توسعه اقتصادی عنایت داشته‌اند. آن‌ها ضمن پرداختن به تعریف و بیان مفهوم رشد و توسعه اقتصادی، درباره عوامل مؤثر بر آن اظهارنظر و بحث کرده‌اند. لیکن، علم اقتصاد توسعه به عنوان شاخه‌ای تخصصی و مجزا از علم اقتصاد پس از پایان جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵ میلادی) مطرح شد. اقتصاددانان مختلف در این حوزه در قالب مطالعات علمی و تجربی گوناگون، تئوری‌ها و نظریات متعددی ارائه کرده‌اند.

به‌طورکلی، عنوان می‌شود شکل‌گیری تفکر اقتصاد توسعه حاصل توجه سیاستمداران، احزاب و افکار عمومی به همراه یک استدلال و توجیه علمی است که در قالب سه پدیده زیر بیان می‌شود:

نخست، انقلاب اکتبر روسیه که در سال ۱۹۱۷ میلادی شروع شده بود و در دهه‌های ۳۰، ۴۰ و ۵۰ قرن بیستم میلادی در دوران استالین ادامه یافت. در آن دوران در اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی (سابق) سیاست صنعتی شدن سریع با نفوذ کامل دولت و با هزینه‌های اجتماعی - انسانی زیاد و بدون انعکاس این هزینه‌ها در افکار عمومی اجرا شد. این سیاست بدون توجه به هزینه‌ها و پیامدهای آن مورد توجه کشورهای درحال توسعه قرار گرفت.

دوم، پیدایش تفکر دخالت دولت در امور اقتصادی که منشأ آن انقلاب کینز و موفقیت راهبردی آن در حل بحران دهه ۱۹۳۰ (م) بود. این تفکر نیز دارای پشتوانه و توجیهات علمی بود.

سوم، پس از خاتمه جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵م)، از یکسو کشورهای درگیر جنگ با ویرانی‌ها و نابسامانی‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی روبه‌رو بودند. آن‌ها برای جبران فرصت‌های از دست‌رفته و خسارت‌های وارده به ارائه نظرات، چاره‌اندیشی و اقدامات مؤثر پرداختند. از سوی دیگر، بسیاری از کشورهای مستعمره و نیمه مستعمره آفریقایی و آمریکای لاتین با پیدایش نهضت‌های استقلال‌طلبانه در گوشه و کنار جهان و با تأسیس سازمان ملل متحد (۱۹۴۵م)، به استقلال دست یافتند. این کشورها، با وجود دستیابی به استقلال، با پدیده عقب‌ماندگی مواجه شده بودند. لذا برای یافتن علل عقب‌ماندگی و کاهش فاصله و اختلاف با کشورهای توسعه‌یافته تلاش کردند.

دولت در دو دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ (م) نقش فعالی در اقتصاد داشت. اما طرفداران این نقش دولت، به دلیل ناکارآمدی سیاست‌های اقتصادی آن، مانند سیاست صنعتی شدن مبتنی بر جانشینی واردات، با انتقادات شدیدی روبه‌رو شدند. در نتیجه از دهه ۱۹۶۰ (م) دیدگاه کاهش نقش فعال دولت در اقتصاد و توسعه اقتصادی کشورها مطرح شد. رویارویی اقتصاد بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای پیشرفته، با معضل تورم رکودی در دهه ۱۹۷۰ (م)، به دلیل افزایش شدید قیمت جهانی نفت، موجب دامن زدن به رواج این دیدگاه گردید.

همچنین، تا دهه ۱۹۷۰ (م) تمرکز نظریه‌ها و سیاست‌گذاران اقتصادی بر رشد شتابان بدون عنایت خاص و بعضاً بی‌توجهی به مقوله عدالت اجتماعی بود.

دهه ۱۹۷۰ (م) سرآغازی برای تجدید نظر اساسی در رویکردهای علمی به توسعه و بعد کمی آن یعنی رشد اقتصادی بود. در نتیجه از دهه ۱۹۸۰ (م) تا کنون بر مواردی مانند: لزوم تغییر عوامل غیر کمی (نگرش افراد جامعه، فرهنگ، سازمان‌ها و نهادها)، توجه به نقش نیروی کار در قالب سرمایه انسانی، برقراری عدالت اجتماعی و عدالت بین نسل‌ها همگام با رشد، توجه به نقش فن‌آوری و دانش، در فرآیند توسعه اقتصادی تأکید شده است.

به هر حال، مقوله رشد و توسعه اقتصادی همچنان، برای هر دو گروه کشورهای توسعه‌یافته و نیافته، بنابر دلایل متفاوت، از اهمیت و جذابیت خاصی برخوردار است. کشورهای توسعه‌یافته بر اساس پویایی نهادینه شده در نظام علمی، تکنولوژی و تولیدی و ماهیت نوسانی اقتصادشان (رویاری با دوره‌های رونق و رکود)، در پی تداوم رشد و توسعه و بعضاً حفظ نرخ رشد اقتصادی خود می‌باشند. حال آن‌که کشورهای توسعه‌نیافته برای مهیا نمودن شرایط، زمینه‌ها و زیرساخت‌های لازم برای رشد و توسعه اقتصادی و دستیابی به سطح مناسبی از توسعه‌یافتگی در پی یافتن راه‌حل(های) کارساز می‌باشند. به همین جهت سعی شده است در کتاب حاضر، به‌عنوان منبع درس "اقتصاد توسعه" که از دروس اصلی دوره کارشناسی رشته اقتصاد (با گرایش‌های مختلف) می‌باشد، علاوه بر در نظر داشتن سرفصل مصوب درس، به مباحث‌هایی از این حوزه پرداخته شود که به درک علمی دانشجویان در رابطه با مفاهیم و اصطلاحات پایه‌ای و کلیدی کمک نماید. همچنین، تلاش شده آنان با نظریه‌ها و موضوعات مطرح و بنیادی در این زمینه، در طیفی از دیدگاه آدام اسمیت، به‌عنوان پدر علم اقتصاد، تا دیدگاه‌های جدید آشنا شوند.

از آن‌جاکه در دوره کارشناسی رشته‌های مدیریت و حسابداری درس پایه‌ای به نام "توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی" ارائه می‌شود، کتاب پیش‌رو می‌تواند، با حذف برخی فصول (مانند فصل پنجم) و یا بخش‌هایی از آن‌ها، به‌عنوان منبع این درس نیز معرفی و استفاده شود.

این کتاب مشتمل بر ده فصل به شرح زیر تدوین گردیده است:

در اغلب موارد دو واژه «رشد»^۱ و «توسعه»^۲ به‌صورت مترادف به‌کار برده می‌شود. در کتاب‌های اقتصاددانان اولیه هر کجا واژه رشد (Growth) آمده بلافاصله واژه توسعه (Development) هم آمده است. در واقع در تفکر آن‌ها نمی‌گنجیده که می‌تواند در بلندمدت رشد ایجاد شود اما توسعه به وجود نیاید. در این مورد آرتو لوئیس می‌نویسد (Artur, Lewis, 1955)

«اغلب اقتصاددانان در تجزیه و تحلیل روند تغییرات اقتصادی به واژه رشد اتکا

1. Growth
2. Development

می‌کنند و تنها گاهی از مواقع برای تنوع، از کلمات پیشرفت^۱ و توسعه بهره می‌برند.»

لوئیس، این دو کلمه را مترادف به کار برده است. اما این دو واژه علی‌رغم شباهت ظاهری، مفاهیم جداگانه‌ای دارند و بسیاری از اقتصاددانان در عمل بین این دو واژه تمایز قائل می‌شوند. از این‌رو، در دو فصل اول و دوم، به‌طور جداگانه و به‌ترتیب، درباره رشد و توسعه اقتصادی و مطالب مطرح در خصوص هر یک بحث شده است

در فصول سوم الی پنجم، به ترتیب، برخی از نظریه‌های توسعه اقتصادی و روش‌های دستیابی به آن، در دو قالب نظری و تجربی، و الگوهای رشد اقتصادی تشریح شده است. با مطالعه این فصول شناختی از عوامل مؤثر بر رشد و توسعه اقتصادی و چگونگی دستیابی به آن، از منظر اقتصاددانان مختلف، حاصل می‌شود.

از اواخر قرن بیستم (به‌ویژه از دهه ۱۹۸۰ میلادی) به بعد، بر اساس:

- طرح دیدگاه‌هایی مبتنی بر تأکید بر نقش برخی از عوامل مؤثر بر رشد و توسعه اقتصادی، مانند نیروی انسانی، پیشرفت فنی و دانش؛
- تجربه کشورهای آمریکای لاتین در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ (م)، آسیای جنوب شرقی و آسیای شرقی در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ (م)، تجربه چین در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ (م) و تجربه هند در دهه ۱۹۹۰ (م)؛
- مد نظر قرار گرفتن انتقال از اقتصاد منابع محور به اقتصاد آموزش محور، اقتصاد دیجیتال، اقتصاد اطلاعات و اقتصاد دانش محور، توسط کشورهای جهان؛

قالب طرح نظریه‌ها تغییر کرد. از این‌رو، نظریه پردازان مباحث خود را بعضاً در چارچوب مطالب مربوط به عامل (عوامل) مؤثر مورد نظر بر رشد و توسعه اقتصادی و یا در چارچوب مدل‌های رشد ارائه کرده‌اند. از این‌رو، در فصول ششم و هفتم، به ترتیب، درباره آموزش و پرورش، دانش و توسعه اقتصادی، تکنولوژی و توسعه اقتصادی بحث شده است. هم‌چنین، در این فصول مطالبی برای ایجاد شناخت بیشتر در مورد آموزش و پرورش، دانش و تکنولوژی ارائه شده است.

یکی از مهم‌ترین اهداف توسعه اقتصادی گسترش رفاه عمومی است. این رفاه در سایه عدالت اجتماعی حاصل می‌شود و توزیع درآمد عمده‌ترین بازوی تحقق عدالت اجتماعی است. بدین‌سان اندیشه‌ای نو در قلمرو توسعه اقتصادی به‌وجود آمد.

اندیشه‌ای که تکیه بر توسعه، باتوجه به عدالت اجتماعی دارد. بنابراین، در فصل هشتم نظریه‌ها و مطالب مربوط به توزیع درآمد و توسعه اقتصادی ارائه شده است. در چند دهه گذشته، برنامه‌ریزی اقتصادی به‌عنوان ابزار سیاستی مؤثر برای توسعه اقتصادی- اجتماعی کشورهای در حال توسعه پذیرفته شده و رواج یافته است. هر چند که "برنامه‌ریزی اقتصادی" به‌عنوان درس اختصاصی اجباری در دوره کارشناسی رشته اقتصاد نظری ارائه می‌شود اما در آن درس به روش‌ها و مدل‌های برنامه‌ریزی اقتصادی پرداخته می‌شود. حال آن‌که در کتاب حاضر با هدف آشنایی کلی با برنامه‌ریزی اقتصادی و اختصاص فصل نهم به این مهم، درباره تاریخچه، انواع و ویژگی‌های برنامه‌ریزی اقتصادی و شرایط لازم برای کسب موفقیت در آن، و سابقه فرآیند برنامه‌ریزی توسعه بحث شده است. همچنین، در این فصل برنامه‌های توسعه ایران معرفی شده است.

از توسعه اقتصادی کشورهای جنوب شرق آسیا به‌عنوان معجزه سیاست‌ها و استراتژی‌های توسعه نام برده می‌شود. بر این اساس، در فصل دهم، با انتخاب چهار کشور، چین، کره جنوبی، تایوان و مالزی، و بررسی برنامه‌ها، سیاست‌ها و استراتژی‌های اقتصادی آن‌ها، تجربه کشورهای جنوب شرق آسیا در توسعه اقتصادی تشریح شده است.

با توجه به اهمیت و گستردگی موضوع "توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی" تردیدی نیست که موضوعات دیگری نیز وجود دارد که می‌تواند در افزایش دانش، قدرت درک و تجزیه و تحلیل مسائل مربوط به رشد و توسعه اقتصادی، دانشجویان مؤثر باشد اما چنین هدفی در چارچوب یک کتاب و یک درس (سه واحدی) نمی‌گنجد و نیازمند مطالعه بیشتر و مراجعه به منابع دیگر در این حوزه است. بنابراین، در انتهای کتاب به‌منظور آشنایی دانشجویان با منابع بیشتر و استفاده از آن‌ها، فهرست برخی از منابع و مأخذ که در تألیف کتاب نیز از آن‌ها بهره‌برداری شده، معرفی گردیده است.

یگانه موسوی جهرمی

بهار ۸۸

راهنمای مطالعه

دانشجوی عزیز، "توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی" یکی از دروس تخصصی رشته اقتصاد است که در قالب درس سه واحدی در سرفصل دروس مصوب رشته‌های مذکور گنجانده شده است. کتاب حاضر به‌عنوان منبع این درس مشتمل بر ده فصل تدوین گردیده است.

هشت فصل نخست، با هدف فراهم ساختن زمینه‌های آشنایی دانشجو با تفکر اقتصاددانان و نظریات آنان در مورد مفهوم و تعریف، عوامل مؤثر بر رشد و توسعه اقتصادی، الگوهای رشد و همچنین سیاست‌ها و راهبردهای دست‌یابی به آن تألیف و سازمان‌دهی شده است.

فصل نهم، با هدف آشنایی دانشجو با تعریف، تاریخچه، انواع و مراحل برنامه‌ریزی به‌عنوان راهکاری اساسی برای دست‌یابی به رشد و توسعه اقتصادی طراحی و تدوین شده است.

فصل پایانی، با هدف مطالعه و آشنایی دانشجو با فراز و نشیب، برنامه‌ها، سیاست‌ها و راهبردهای رشد و توسعه اقتصادی در عمل و در دنیای واقعی تدوین شده است.

برای اینکه بهتر بتوانید به هدف خود یعنی یادگیری مطالب کتاب دست یابید به موارد زیر توجه کنید:

* داشتن برنامه برای انجام هر کاری، از جمله مطالعه و فراگیری، مانند داشتن نقشه سفر و رفتن به راهی است که قبلاً آن را نیموده‌اید. بدون نقشه هم می‌توانید راهی را

طی کنید اما مسلماً یا به نتیجه مطلوب نخواهید رسید و یا با صرف منابع و زمان بیشتر نتیجه‌ای نه چندان مطلوب به دست خواهید آورد.

مطالعه و فراگیری طبق برنامه‌ای با زمان‌بندی مناسب برای شما دانشجویان دانشگاه پیام‌نور اهمیت بسزایی دارد. زیرا اکنون شما در نظام آموزشی تحصیل می‌کنید که با تجربه آموزشی پیشین شما متفاوت است. شما در فرآیند یادگیری گذشته خود بعضاً متکی به کلاس و تدریس دبیر بودید حال آنکه در نظام آموزشی این دانشگاه باید اساساً متکی به کتاب، تلاش و برنامه‌ریزی خود برای یادگیری باشید. در این نظام استاد بیشتر نقش راهنما را ایفا می‌کند تا یاد دهنده. بر همین اساس مؤلف سعی نموده تا با بیان ساده و روشن مطالب در قالب کتاب خود آموز شما را در این امر یاری دهد.

کلاس در نظام آموزشی دانشگاه پیام‌نور در ساعاتی محدود و با برنامه‌ای از پیش تعیین شده، به منظور رفع اشکال تشکیل می‌شود. بنابراین، با برنامه‌ریزی صحیح خود و با عنایت به برنامه زمانبندی و بودجه‌بندی کتاب (تعیین فصول برای مطالعه هر جلسه) که توسط استاد برای شما طراحی و عرضه می‌شود، با مطالعه کامل در جلسات کلاس حاضر شوید و فرصت رفع اشکالات خود را از دست ندهید. توصیه می‌شود هنگام مطالعه حتماً سؤالات و نکات مبهم خود را یادداشت کنید تا بتوانید در جلسات رفع اشکال آن‌ها را مطرح کنید.

* هنگام حضور در جلسات رفع اشکال درس کاملاً هوشیار باشید و به سؤالات سایر دانشجویان و توضیحات استاد گوش فرا دهید. در مباحث کلاس مشارکت کنید و اگر می‌توانید از آن‌ها یادداشت مختصری بردارید و بعد از کلاس نوشته‌ها و یادداشت‌های خود را مرتب کنید و به جای مناسبی در کتاب درسی خود منتقل کنید تا در زمان مطالعه مجدد بتوانید برای درک بهتر مطالب از آن‌ها استفاده کنید.

* در ابتدای هر فصل، اهداف مورد انتظار بیان شده است. هنگام مطالعه هر یک از فصول کتاب، قبل از هر چیز لازم است به این اهداف (کلی و رفتاری) توجه کنید. زیرا آگاهی از اهداف، در شما نسبت به موضوع مورد بحث انگیزه و علاقه ایجاد می‌کند و به مطالعه شما جهت می‌دهد.

* با عنایت به موارد بالا، هنگام مطالعه مجدد با کلمات و جملات خود، مفاهیم و مطالب مهم هر فصل را خلاصه‌نویسی کنید؛ با این کار آن‌ها را بهتر یاد می‌گیرید.

* برای خلاصه‌نویسی از نقشه‌های ذهنی یا نمودارها و درخت یادگیری استفاده کنید. پس از درج تاریخ و موضوع اصلی هر یادداشت خلاصه، آن‌ها را مرتب و هفتگی مرور کنید.

* میان مطالب برخی از فصول کتاب، به‌ویژه هشت فصل اول آن، با مطالبی که در درس "اقتصاد خرد و اقتصاد کلان" آشنا شده و مطالعه کرده بودید، ارتباط وجود دارد. برای فهم بهتر مطالب این فصول لازم است ابتدا، به منظور یادآوری، مطالب مربوط به درس مذکور را مرور کنید.

* در هر فصل مجموعه‌ای از مفاهیم اساسی آموزش داده می‌شود. این مفاهیم نکات اساسی فصل هستند و بقیه مطالب و فعالیت‌ها برای یادگیری آن تنظیم شده‌اند. از این رو پس از اتمام مطالب هر فصل قسمتی تحت عنوان «خلاصه فصل» نگارش شده است که دربرگیرنده این مفاهیم است. پس از مطالعه هر فصل، تأمل در قسمت «خلاصه فصل» می‌تواند، به‌علاوه خلاصه تهیه شده توسط خودتان و تطبیق این دو و تکمیل یکی از آن‌ها، به تعمیق یادگیری در شما کمک کند. توجه داشته باشید که خلاصه فصل برای حفظ کردن و یادگیری سطحی مطالب نیست.

* در پایان هر فصل، چند نمونه پرسش با عنوان «خودآزمایی فصل» ارائه شده که پاسخ آن‌ها در انتهای کتاب آمده است. اکیداً توصیه می‌شود که پس از مطالعه کامل هر فصل ابتدا از فرآیند یادگیری خود و دستیابی به مهارت‌های پیش‌بینی شده در اهداف (کلی و رفتاری) فصل مربوطه اطمینان حاصل کنید. سپس خودآزمایی آن فصل را پاسخ دهید. همچنین توصیه می‌شود فوراً به پاسخنامه مراجعه نکنید. پاسخنامه به‌منظور مقایسه پاسخ‌های شما با جواب صحیح پرسش‌ها تهیه شده است تا بتوانید آموخته‌های خود را محک بزنید و آزمون کنید. بنابراین، همواره پس از پاسخ دادن به پرسش‌های مطرح شده در خودآزمایی فصول به پاسخنامه مراجعه کنید.

نکاتی در شیوه‌های مطلوب تدریس

همکار محترم، توجه به توصیه‌های زیر می‌تواند در غنا بخشیدن به ساعات رفع اشکال و بهره بیشتر دانشجویان از دانش و تجربه شما مؤثر باشد.

* در تدریس این کتاب از شیوه رفع اشکال گروهی و در برخی زمینه‌ها مانند مفهوم و تعریف رشد و توسعه اقتصادی، تفاوت میان آن دو، عوامل مؤثر بر آن‌ها و... از شیوه‌های تدریس فعال به‌ویژه بحث گروهی استفاده شود. بهره‌گیری از موضوعات روز در مثال‌ها و بحث‌ها، گذشته از تنوع‌آفرینی، در تسهیل امر «یادگیری و یاددهی» مؤثر است.

* مناسب است قبل از شروع کلاس، برنامه زمانبندی شده‌ای جهت رفع اشکال درس و سایر فعالیت‌های ممکن با عنایت به حجم کتاب و تعداد جلسات محدود تشکیل کلاس تهیه و در اولین جلسه کلاس به دانشجویان ارائه نمایید. توصیه می‌شود در این برنامه برگزاری حداقل یک آزمون پیش‌بینی شود. این اقدام علاوه بر آنکه می‌تواند از تکرار موضوعات جلوگیری کند و بازدهی کلاس را افزایش دهد، مثالی برای رفتار اقتصادی خواهد بود.

* گذشته از اهداف کلی که در ابتدای هر فصل مشخص شده است، اهداف رفتاری نیز در همان ابتدای فصول آمده است تا همکاران محترم از انتظارات آموزشی آگاه شوند و در فرآیند «یادگیری و یاددهی» نقش سازنده خود را بهتر ایفا نمایند.

* به منظور فعال شدن دانشجویان در امر یادگیری و تقویت مهارت‌های تفکر (استدلال، تشخیص، کسب، یادآوری، تجزیه و تحلیل و ...)، همکاران محترم می‌توانند با مشارکت خود آنان، نمونه‌های خودآزمایی در پایان هر فصل را گسترش دهند.

* از طرح مقولات جزئی و مباحث جنبی دامنه‌دار که ارتباط مستقیم به درس ندارد و گاه در جریان آموزش اختلال ایجاد می‌کند، پرهیز شود.

* به منظور تقویت مهارت پژوهش و ایجاد علاقه به متون رشد و توسعه اقتصادی، همکاران محترم می‌توانند به تناسب عنوان فصول کتاب، دانشجویان را جهت تهیه متون علمی و کاربردی مشابه تشویق و راهنمایی نمایند. مجموعه فعالیت‌های دانشجویان در این زمینه می‌تواند به شکل مدون در کتابخانه مرکز محل استقرار و حتی در صورت صلاحدید در کتابخانه مرکزی دانشگاه، برای استفاده دیگر دانشجویان نگهداری شود.

فصل اول

رشد اقتصادی

هدف کلی

هدف کلی فصل اول آن است که دانشجو مفهوم رشد اقتصادی را درک کند و با فرآیند و عوامل مؤثر بر آن آشنا شود.

هدف‌های رفتاری

- پس از مطالعه این فصل دانشجو قادر خواهد بود:
۱. رشد اقتصادی را تعریف کند.
 ۲. شاخص اندازه‌گیری رشد اقتصادی را معرفی کند.
 ۳. مفهوم رشد اقتصادی را، با رسم شکل، بیان کند.
 ۴. فرآیند رشد اقتصادی را، با ذکر مثالی، تشریح کند.
 ۵. عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی را تقسیم‌بندی کند و در مورد هر یک توضیح دهد.
 ۶. عوامل کمی مؤثر بر رشد اقتصادی را نام ببرد و درباره آن‌ها بحث و اظهار نظر کند.
 ۷. عوامل کیفی مؤثر بر رشد اقتصادی را نام ببرد و درباره آن‌ها بحث و اظهار نظر کند.
 ۸. فواید و هزینه‌های رشد اقتصادی را برشمارد.
 ۹. نقش دولت را در قالب سیاست‌های اقتصادی اثرگذار آن بر رشد اقتصادی بررسی کند.
 ۱۰. تعریف و ویژگی‌های رشد مدرن اقتصادی کوزنتس را بیان کند.